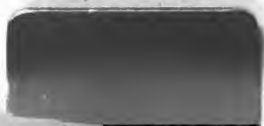
A SZEP MESTERSEGEK ALAPVONATOKBAN PHILOSOPHIAI TEKENTETBÖL...

György Fejér

A' SZÉP MESTERSÉGEK ALAPVONATOKBAN PHILOSOPHIAI TEKÉNTETBŐL.

IRTA
FEJÉR GYÖRGY.

BUDÁN,
A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM BETŰIVEL.
1838.

Ego in his praeceptis hanc vim et vtilitatem esse arbitror, non vt ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur; sed vt ea, quae natura, quae studio, quae exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus.“ Cicero.

A' Szép Mesterségek' alapvonati.

Az új Philosophia tekéntetéből.

1. §.

A' szép mesterségek emberiségünk' fő diszei, elméink' virányai, müveltségünk' bélyegei; élet-érzésünknek eledelt 's kellemet, nemzeti létünknek sajátságat, és fennmaradandó emlékeket szerzenek; a' végtelen tökélletesülésre törekedésnek határtalan pályát nyitanak, 's néminemü Isteni lelkesülést közölnek.

2. §. Serdülő literaturánkban ritkán – igen ritkán – jönek szóba; ollykor is inkább müvészeti oldalokra, mint esméreti mivoltokra 's törvényességökre nézve, többnyire külön külön, nem egyetemben; közép pontyok' elmellőztetésével mellyből valóságos érdemök, becsök, 's méltósságok sugárzik ki – a' Philosophia fényénél.

3. §. A' szép mesterségek' természeti dajkája, mestere volt a' Philosophia minden időben. Az új Philosophia mindeneket az Ideákból fejtegetvén ki: az Isten' ideájából az Isten és természet-Tudományt; az igazéból a' gondolkodási és esmérési tudományt; a' jóéból az erkölcs-tudományt; a' szép' ideajából a' szép mesterségeket esmérteti meg közvetetetlenül.*)

---

*) Kant' véleményével ellenkczőleg, ki a' Szépet az értelemből fejté ki, mondván: 1) Schönheit ist, was ohne alles Interesse gefällt. 2) Schönheit ist Form

4. §. Mivel ezen ideák belsőképp éreztethetők: az új Philosophia a' szép mesterségeket bizonyoson — belső érzésünken alapíttya; 's észreveteleik szerént intézi el: ezeknél fogva megadja nekik ama' fundamentomot és törvényességet, melly nélkül mind eddig szükölködtek.

5. §. Ezekhez képest a' szép mesterségek eránti észrevételimet alapvonatokban közölni bátorkodom: elmélkedtetés, 's további vizsgáltatás végett. Szólok azokról mind közönségesen mind különösen közérthetőleg, melly minden esmértetésnek csinnya, 's olly rövidséggel, mellyet az értekezés' határi kivántatnak.

I. A' szép Mesterségekről közönségesen.

6. §. Valamint az Isten' igaz és jónak, ideáji, úgy a' Szépé is, mint annyi magok, elvannak az egész természetben hintetve kifejtelésül 's tenyésztetésül. A' külsö természet azokat tudta nélkül, szükségképp fejtegeti ki: a' külön külön dolgokat egymás mellett 's utánn bizonyos rendben, mértékben czéleárányban egyesülve terjesztvén elé.

7. §. Eszköze a' visz hatási erő (vis Dynamica), az öszve ragadási 's elválási, az emésztési és viszszaszerzési, a' közös, és magános közép-pontra vonulási törvény: melly benne változhatatlanul,

---

der Zweckmässigkeit eines Gegenstandes, sofern sie ohne Vorstellung eines Zwecks an ihm wahrgenommen wird; 3) Schön ist, was ohne Begriff allgemein gefällt; 4) Schön ist, was ohne Begriff als Gegenstand eines nothwendigen Wohlgefallens erkannt wird"; oder schön ist, was durch seine Form gefällt. — De ezek e' szépnek tulajdon munkái, nem a' szép magában.

s' kénteleníttve uralkodik. Munkája tudta nélkül, 's szükségképp megyen végbe.

8. §. A' Szépnek ideáji belső természetünkbe is oltattatva lévén, adattak azok, nem adathatók; kifejtésök 's müveltetésök kényünkre 's elintézésünkre hagyattak és bizattatak. A' tanítás és tanulás nem szerzésökre, hanem felserkentésökre, müveltetésökre, és nemesítésökre szolgál.

9. §. A' Szép ideájit mí tudva, és szabad akarva ez vagy amaz formában, rendben, mértékben, egyeztetve terjeszthettyük elé; eszközünk a' képzelő tehetség, művészünk az ész, vezetékünk az észre vétel: ezekre nézve jelesebb 's kitűnöbb állapotunk a' Szép ideák' dolgában a' külső természetinél. Nem vagyunk mí eszközök, hanem szabad eszközlők; nem mozdulati (mechanika) törvényesség szerént, hanem szabad akaratulag munkálódunk.

10. §. A' természetünkbe hintett szép ideáknak tudva s' szabad akarva, tulajdon egységök szerénti eléterjesztésében áll a' szép mesterség. A' tudva és szabadakarva egy egészszé egyesítésök teszi annak mivoltát; az önkényűség és sajátság annak bélyegét; mellyek nélkül a' természeti szépségek szükölködnek.

11. §. A' tudva nem lételnek a' szép mesterségekben is van ugyan része: a' szép ideák miségét, eredetét nem tudni; de birtokokat, 's reánkbizottságokat tudni; a' tudva nem létel, melly a' külső természetben magán áll, belső természetünkben magunk 's ideánk' tudtával öszveolvad, 's munkálódó: azért a' szépmesterségek' esmérete széptudomány (scientia pulchri) nevet is visel.

12. §. Nem külömben a' szükségnek is van a' szép mesterségekben helye: a' természetünkbe vet-

tetett szép ideák kifejtetésökre ösztönözők, és mintegy kéntelenítők: de ezen szükség, kéntelenítés, melly a' külső természetben magánosan uralkodik, mibennünk szabadakaratunkkal párosul — mint az Istenségben — ki szükségképp és telyes szabadakarva munkálódik egyszersmind.

13. §. A' külső természeti szépség' czéllya magán kívül esik; nem maga, hanem mások' elégítésére szolgál: belső természetünk' szép müvei magunkéra, szép ideáink' kifejtésére, 's közlésére, és ösztönöztetésünk, 's kéntetésünk' lecsillapítására, 's kielégitésére czéloznak. Erre szert tévén, megnyugszunk, minden nyereség, vagy jutalom nélkül is. Azért a' szép mesterségek szabados, bér nélküli mesterségeknek (artes liberales) neveztetnek.

14. §. A' külső természeti szépségek is kellemetesek ugyan: mert érző 's képzelő tehetségeinket mérsékelve, 's rendszerént foglatoskodtattyák; de a' szépmesterségek, mint eszünknek 's szabad akaratunknak szüleményei, több 's nemesebb tehetségeinket lepvén meg, és a' vak tudatlanság, és kéntelenítő szükség' észrevételétől menttek lévén, tetszetőbbek, gyönyörködtetőbbek; azért kellemetesebb mesterségnek (artes amoeniores) is neveztetik.

15. §. A' kézi müvek, akármelly mesterségesek legyenek bár, szép mesteri müvek nem lehetnek soha; több okokból: egy az: a' szép ideák' valósitását nem is tárgyozzák; más az: bizonyos tanultságat tesznek fel, szabályokhoz, mértékekhez köttettek; 's mint a' természeti munkák eszközleti örvények szerént készülnek el; czéllyok nem belső, hanem külső, haszonkereset vagy könnyebség. Mindezeknek a' szép mesteri müvekben helyök nincsen.

16. §. A' szép mesteri müvész annál jelesebb, minél inkább a' tanulatlanságnak a' tudással egybe olvadása, a' szükségnek a' szabadakaratusággal párosultsága kitünőbb benne — a' szép ideák' egyeztetése, 'skijelentése dolgában; szóval: minél közelebb jár az Istenséghez, ki tanulatlanul tudva, szükségképp és szabad akarva, léteti a' különbnél különb szépeket.

17. §. Közönséges vélemény azért, hogy a' Szép mesteri müvésszel valamelly Isteni lélek (Genius) tudattya 's eszközölteti a' szépet. (Est Deus in nobis agitante calescimus illo") Kivel az öszvenem szövetkezett; kiből az kinem szól; az a' szép mesterségre nem termett. Ehez képest mondani: hogy a' szép mesterségi müvész születik (Poëta nascitur).

18. §. Azon ész, mellyet ezen Isteni lélek megszállott, szép ideákkal eltöltött, 's ezeknek valósítására mintegy ragadoz; melly a' végtelent képzelni, a' belső ingert felfogni 's kielégíteni birja; mellyben szóval a' Szép mesterségi principium lakozik, az észbeli érzés uralkodik, Láng — ész tulajdonképp, 's közönséges neve Genie.

19. §. A' Láng-észnek bélyeg jegyei: 1) az eredetiség: ideájit nem mástól veszi, hanem önnön kebelében leli fel. 2) az Ujság: nem jár szokott uton, hanem maga tör ösvényt elő haladására. 3) A' függetlenség: nem szabály' rabja, példa utánozója, szokás' majma: ő szab törvényt; ő remekel példányt; ő kezd szokást. 4) A' Lelkesültség (Enthusiasmus): hazája az ideák' tiszta ege; éhe és szomja a' szép mesterség; nyugalma érzéseinek kielégítése, gyönyörűsége a' Geniusával társolkodás. Athenéi Silanion öszveterdelte azon műveit, mellyek ideájival tökélletesen meg nem egyeztek.

20. §. Habár a' Láng-ész tulajdon Geniusától ihlesztezve idegen szép adatok' utánozója nem lehet is; mindazonáltal béfollyássok nélkül elnem lehet: azok a' szépérzésnek, 's képzelésnek felserkentésére, élesztésére, 's táplálására szolgálnak. Ezeknek hijjával a' süket némák láng-eszüek nem lehetnek. Rafaëlben is attya müveinek láttára ébredt 's fejtült ki a' láng-ész. A' szép müvekkel gazdag Athéne, Roma, Paris, London 's a' t. szült legtöbb lángeszüeket.

21. §. Igy van szinte a' képzelésre nézve is a' dolog: akármelly élénk legyen is bár az magában: de a' tiszta ég, szép tájjék, mérteklett hév, izgattya, gyullaszttya azt fel: a' kényelmes, szelíd, kellemetes Görög, Olasz Ország, napkelet és délszak a' láng eszüeknek tulajdon honnya. Se a' fagylaló Siberia, se az égető Seneganbia nem tanyájok.

22. §. A' Lángeszü is valamelly polgári és vallási társaság' tagja 's nevendéke. Mindenikének üdö-kora, gondolkodása, vallása, és szokása különbnél különb. A' Lángész is ezekhez köttetve némi nemü nemzetiséget, üdőkoruságat ölt magára. Ezen öszvehangással müveire bizonyos sajátságat, nemzetiséget, 's üdőkort bélyegez.

23. §. Más volt a' pogány, más a' keresztény világ' vallása; más volt a' hajdani, más a' középp, más a' mostani kor' gondolkodása, más volt a' Persák, más a' Görögök és Romaiak' szelleme; más az Olaszoké, Francziaké, Angoloké, Spanyoloké, Belgáké, Németeké, 's a' t. Innét ered a' láng-eszüeknek különbözése az üdőkorokra osztálozásokra, kijelentésekre nézve (classis, Schola, Stylus, methodus).

24. §. A' Lángeszüek' szüleményei szép mesterségi müvek tulajdon értelemben: a' végtelenséggel 's örökké valósággal mérkezők; teremtmények némi nemüképp; a' láthatatlanok' látható képei; a' multaknak eléidéztetményei; a' lelkieknek megtestületi, a' némáknak szóra fakásztásai, 's az észnek a' természeten vett diadalmai.

25. §. Ezen szép mesterségi müvek az észből származnak ugyan, de nem kihozólag, hanem kifejtőleg; nem elö okokból, hanem eredeti kutfejökből, melly belső természetünkben rejtezkedik. Azért nem megmutatást, hanem kimutatást, kivánnak. Az érzésnek és észnek szabadakarati munkái.

26. §. A' szép mesterségi müvek magokban erkölcstelenek nem lehetnek: mert a' mi erkölcstelen az nem szép, rut; az ész' törvényétől elütő; az ész magával nem ellenkezhet. A' láng-ész tiszta érzésivel, 's törvényeivel foglalatoskodván fertelmességekre, 's alávalóságokra nem vetemedhet.

27. §. A' szép mesterségek eránt, érzéssel 's észszel birván, itéletet tehet ugyan kiki, de méltán 's helyesen csak az, kiben a' szép érzés kifejtült, az ész kimüveltetett eléggé; 's a' szép mesterségnek tulajdon czéllyát felfogni 's becsülni tudja. Ezen álló pontra emelkedés jó izlésnek neveztetik (bonus gustus).

28. §. A' szép ideákat, mint magokban lelkieket, a' szép mesterségek közvetetlenül ki nem mutathattyák; szükség tehát azokat közvetve, megtestesitésök, alkalmatos alakba öntésök által eléadniok; és nézhetőkké vagy hallhatokká tenniek; hogy kijelentést nyerjenek.

29. §. Igy válik a' magában egyetlen egy szép mesterség többfélévé: A' szép ideák' kijelentésére nézhető vagy hallható alakokkal élhet az szabadon

Phydiás szép ideájit Jupiter' felsége 's hatalma eránt nézhető alakban; Homer azokat Laokoonnak, a' temérdek nagy kigyóval küzdése eránt, hallható alakban, terjeszté elé.

30. §. Ezekhez képest a' szép mesterség kétféle: nézhető, és hallható alakkal élő a' szép ideák' kijelentése végett. Az első alkotónak, a' második költőnek neveztetik. Mind egyike lehet különbnél különb.

II. A' szépmesterségekről különösen.

I. Az Alkotó szép mesterségekről.

31. §. Az alkotó szép mesterség a' térnek formájában terjesztheti csupán ideájit a' szemek' elejbe, melly magában határozatlan, a' szemek' látása pedig bizonyos határok közzé szoríttatott. Az alkotó szép mesterségnek azért tér - határozatokkal szükség élni; a' tér - határozatok pedig képekké (Gestalt) válnak. Az alkotó szép mesterségnek tehát képekkel van dolga.

32. §. Csak a' jelenvalókat szemlélhetni, az alkotó szép mesterségnek azért képeit jelenvalókká szükség alakitania: a' jelen nem lehetők tartományán kivül esnek. A' jelenségre hozott képeinek tárgyai azonban nem csak valóban — hanem képzelve valók (Idealék) is lehetnek.

33. §. A' jelenvaló képek különböztető jegyeiknél fogva lesznek esméretesekké: az alkotó szép mesterségnek szükség tehát képeinek különböztető jegyeket adni; ideájit, mint a' Némának gondolatit, értelmes jegyekkel ki kell ejtenie: azért az alkotó szép mesterség jegyekkel élő (symbolica) mesterség.

34. §. A' jegyek valamelly testet kivánnak alapul, mellyen foglaltatva 's egyesítve legyenek: az alkotó szép mesterségnek tehát képeit testiképp alakítani, ideájit megtestesítenie szükség.

35. §. A' test, mint a' jegyek' viselője 's előterjesztője látszató vagy valóságos testszerü lehet: innét az alkotó szép mesterség kétféle: látszató vagy valoságos testeket alakító. Az első képírás, a' második kép faragás közönségesen.

A' képírásról.

36. A' képirásnak dolga szép ideájit látszató testben elé állítani: valóságos testszerüeket nem alkothat. A' testnek, nem materiáját, hanem külső formáját terjeszti a' néző szemek' elejbe.

37. §. A' testnek látszatólag eléterjesztése végett a' Képírás azt azon oldaláról fogja fel, mellyről szemléltethető: illyen annak fedele és szemköztt eső része. Temerdeke hátül az alapban esik, melly vászon, fal, papiros, üveg, fa, vagy csont tábla.

38. §. A' testnek külső formáját annak tulajdon jegyei tüntetik ki: illyenek a' testállás és helyheztetés; a' tagok' fekvése, elválása, kiállása, hajlása az arczvonások; és mindeniknek különbnél különb világossága és árnyéklata.

39. §. Ezeknek elébájolására a' testnek fővonatokban pontos ábrázolása, melly rajzolásnak mondatik, vet fundamentomot. A' képírásra a' helyes rajzolás általlyában szükséges: és az alkotó szép mesterségnek különös egy ágazattya.

40. §. A' rajzolati vonatoknak elevenséget, hathatóságat, 's egészséget adnak a' szinek; mellyeknek sokasága 's különbféleségé tenger; a' testet tu-

lajdon nagyságában, világosságában, távulságában, hajlásában, vonatiban 's t. e' f. tüntetik ki. A' rajzolati vonatoknak alkalmatos szinek által elevenítésében áll a' képfestés. Eszköze az Ecset, toll 's t. e' f. Munkája Festettkép (Gemählde.)

41. §. A' festettkép egyes vagy többes ábrázatokban megyen véghez. A' többesben eggyik mindég főbb, mellyhez a' másikak néminemüképp tartozandók; azért öszvefüggésök képesti alá 's. elrendeltetésőket teszik szükségessé, melly csoportításnak neveztetik (Gruppirung) A' főbb világosb szine, 's derék helyheztetése által tünik ki. Minnyájak bérekesztést kívánnak.

42. §. A' szép mesteri ecset alatt minden temerdekség eltünik, a' nagyság, távulság 's t. e' f. a' világos, félsetét, 'ssétet szinek' változásihoz képest, 's a' látás játéka szerént (perspective) jelen meg; a' képet öszvehangzás (Harmonie) éleszti; levegő fény környékezi; mennyei kegy (Gracie) önti el; csin (politur) simittya ki, 's ékítés (contour) rekeszti be.

43. §. A' képirásnak, látszató testeket alakítván, tulajdon tárgyai a' lelkies jelenetek; millyenek a' belső tulajdonságak: a' szép érzések, nemes indulatok, erkölcsi tettek; 's kivált az élet 's társalkodásbeli szokások és tünemények 's amazoknak kifejtülése: Apelles önnön szép mesterségi tehetségét, rágalmaztatását, 's Nagy Sándor' nevekedését választá képírási tárgyaivá. A' kép lelkies jelenet nélkül holt.

44. §. A' lelkies jelenetek a' keresztény világban fejtődvén legszebbben, legbővebben ki: u. m. az ahitatosság, a' testieken 's világiakon fellül emelkedés, az Isten' akarattyába bocsátkozás, a' nagy lelkü szenvedés, vétek-megbotsátás, a' sze-

plőtelen szüzesség' megörzése, s' a' t; a' leg remekiebb, leg számosb képfestmények is a' keresztényektől készülttek. Rafaëlnek Madonnája, olajfák' hegyén imádkozó Kristusa, vitéz Sz. Györgye; Corregiónak Karácsonyi éjjele, 's töredelmes Magdolnája; Titiánnak utólsó vacsorája, 's tövissel koronázatott Kristusa, és Sz. Hieronymusa; Rubensnek Kristus' keresztfáról levétele, 's négy Evangelistáji, 's a' t. a' kereszténységben termettek, 's teremhettek egyedül.

45. §. A' mesteri képiráshoz, jelesen a' szép tájjék-festéshez járul a' Szépkertészség. Rajza a' természeti széptájjék. A' természet különbnél különb növeményinek, halmainak, völgyeinek, erdeinek, ligetinek, patakinak, tavainak, bokros, sürü, nyilt, puszta, 's lakhelyeinek, barlanginak egycsoportá olly egyesitésével, hogy eggyik a' másikának bényomatát elne vegye, szépít tájjékokat. A' Szépkertézség mindezeket mesterséggel szerzi-elé, 's önkényesen öszvesíti egy látható egésszé.

46. §. A' szép kertészi mesterségben is mostani korunk az előbbenieknél fellebb hatott: a' Babiloniai függő kertek, a' Persiai paradicsomok, Kalipsó' Grottáji, Alcynous' 's Lucullus kertei, a' Romaiak' villáji, Tusculanumai, csudálatosak, jelesek, gazdagok, lehettek; de mint résznyiek, vagy természetiek 's t. e' f. szép mesteriek nem lehettek. Sokféle el fajtulássok, korcsosíttássok, s' eröltetést-szenvedésők utánn nem rég nyertek azok Angol 's Német Országokban helyel helyel igazi valóságat. Lásd: Hirschfelds Theorie der Garten Kunst. Leipzig 5. Bände mit Kupf.

A' Képfaragásról.

47. §. A' Képirásnak, mint mondánk, a' látszató testekkel, a' képfaragásnak ellenben való-

ságos testszerüekkel van dolga. Illyenek' alkotására valók a' viasz, föld, ércz, csont, fa, kő', különbnél különb nemei. Eszközök: a' vésü, kalapács, furó, reszelő 's a' t. Tárgyai: valóképp-vagy képzelve valók.

47. §. A' képfaragásnak fundamentoma a' tárgynak kisdéd formában (mintában, modellában) vagy rajzolatban képezése (Bildnung.) A' hibás képezés utánn tökélletes képfaragás nem lehet. Azért a' képezés is tulajdon ágazattya a' szép mesterségnek. Korán, a' Trojai háborukor, Samosi Rhökustól találtatott fel, 's Lysippustól 's a' t. kimüveltetett.

49. §. A' képirásról, jelesen az arczfestéről, a' képfaragásra mintegy átmenetel az állatifejnek kivésése. Az arczfestéssel abban egyezmeg, hogy az egész testel nem foglalatoskodik. Az állati fejek vagy egész vagy csak fél gömbölüek. Az egész gömbölü fejek a' törzsöktöl, mellyre elejénten állíttattak, Hermáknak mondatnak. A' félgömbölüek, millyek az álarczák, Maschera; a' lapultak Relief nevet viselnek. A' reliefek mértékökhez képest magas, fél vagy kevesé lapultak. (Haut, demi, bas Reliefs). A' falak, táblák, drága kövek' ékítésére szolgálnak.

50. §. A' képfaragás az egész eszközszerü (organicus) testnek nem valamelly alapban, falban, vagy más e' félében, hanem magán-eléállítása. Alkotott teste nem igazi ugyan, de valóságos márványból, kőből, érczből, csontból az igazihoz tagjaira nézve mindennemü képp hasonló. Munkáji zobrok (Statuae).

51. §. Ezekbe is a' tárgynak különböztető jegyei lehelnek életet 's egyezést; illyenek: a' test állás 's helyheztetés; a' tagok' kifejtülései, az arcz

vonatok, az idegek' munkásságai 's t. e' f. természeti képp. Ezeket a' képfaragónak — a' szinek' tengere hatalmában nem lévén - mélyebben, 's bővebben elé mutatnia szükség, hogy esmértetőkké vállyanak. A' képfaragónak derék természet-tudónak kell azért lenni.

52. §. A' Szépmesteri képfaragónak hatalmában állnak a' mesterségi 's költeményi jelek is: illyenek a' czimerek, a' pálcza, a' papiros csomó, korona, koszorú, szinruha, lovaglás, 's t. e. f. Iphikrates a' mindennémü kinzással vallástételre fakaszthatatlan leányzót olly nőstény Oroszlány' képében állítá elé, mellynek nyelve nem volt.

53. §. A' Szépmesteri képfaragónak vésüje alatt az idegek, az erek, az inashusok, a' nyilok, csuklyók tulajdon valóságokban jelennek meg; az ajakok mosolygók, a' szemeldökök szívárványosok, a' szemek parancsolók, a' hajak kondorok; a' ruhák kebelesek, 's egymásra borulva, reczékre dőlve, lágyon folydogálnak le. A' nagy férfiakat magas állássok, a' Hazafiakat honi márvány, szikla vagy ércz s' a' t. jelenti ki, ügyességök által.

54. §. A' képfaragás ki - vagy béfaragás: a' kifaragás zobrázás, a' béfaragás részre metszés vagy gypszbe, erczbe, bronzba 's más e' féle öntés (plastica) tulajdonképp. Mindegyikére általlyában szükséges az elevenség és egyezés.

35. §. A' képfaragásnak, a' test szerüekkel lévén dolga, tulajdon tárgyai az olly jelenetek, mellyekben a' lelkiség testi erőkkel párosult: millyenek a' felség, hatalom, haza szeretet, vita, győzödelem, nyugodalom 's t. e' f, mellyek a' hajdani világban, az Olympiai 's más játékokban, élet 's halálközti csatákban tüntek leginkább 's legbővebben ki.

56. §. Azért a' képfaragás legelöbb jött keletbe 's leg nagyobb tökélletességet nyert a' pogány világban: Isteneik, félisteneik, hőseik, nyertes küzdőjik, 's t. e' f. eléállítása végett: Phidiás' Olympiai Jupitere 's Pállása, Apelles' Cyniskája, Alcamenes' Vulcanusa, Praxiteles' Gnidi Venusa, Agoraklet' Nemesise, Euphranor' Parisa, Lysipp' Nagy Séndora, Demeas' küzdő Milona, Stípax' tüzfelfuvója, Dionysius' lova, Perileus (Phalaris) bikája"s t. e' f. legremekiebb Zobrok a' pogány világból.

57. §. A' keresztény világban az Istenek' helyén áll Kristus, a' fél-istenekén Szüz Mária 's az Apostolok, a' dicsősségért küzdők helyén a' szenvedett Martyrok; 's a' t. Csak a' hősök, fejedelmi felségek, nagy emberek, erős állatok, közösek. Ezekhez képest remekeltt Kristus' feszülete Algarditól; Dávid, a' vén asszonyfej, Hercules, Amor, Buonarotti Angelotól, Susanna Du Quesnoitól; Hercules és Moyses Angelótól; Sz. Markus Donatotól; a' Boldogságos Szüz és Laokoon' csoportya Sansarinótól; Sámson és a' Philisthéusok Bolognától, 's a' t. faragott képek; Kristus' szenvedése, egy cseresnye magon, Josefnek Putifár' feleségével története, Rossi Propertiától, Leo Pápának 's Attilának öszve jöttők Algarditól, reliefek, 's a' hajdani kor' mesteri müveivel vetekednek.

58. §. A' képfaragáshoz járul a' szép épitő mesterség, melly az eszköztelen (anorganicus) testeteket alkot szép ideájinak elé állítására. Nagyságat, felséget, hatalmat, győzedelmi dicsöséget, örvendezést, vagy szomorúságat ábrázol, ha bizonyos mérték, rend, czélerány, 's egység uralkodik benne. Ez a' közönséges kézmüvesektől kitelhetetlen, 's mesteri észt 's űgyességet tészen szükségessé.

59. §. A' szép mesterségi épitésnek eleven modellája az állati test, mellyben a' különbnél különb tagok és részek czélerányosan úgy egyesültek egy egésszé, hogy benne se hijány, se hézag, se felesleg, se illetlenség nincsen, 's azért szép, tetszető, gyönyörködtető is egyetemben.

60. §. Az emberi test az épités-mesterségnek kész modellája ugyan; de nem eredeti képe: ezt természetünk' méllyéből, mellyben rejtezkedik, szükség kimeriteni a' Szépépitő Mesternek, kivált ha különös, nagy szerü, közös czélu müveket akar alkotni; millyenek a' felséges templomok, fejedelmi paloták, diadalmi kapuk, szinházok, gyáz-épületek, 's t. e' f. E' végre oszlopokkal, zobrokkal, reliefekkel is élhet; de úgy, hogy se a' czélerányosságnak az egység, se az egységnek a' czélerányosság, feláldoztatva; se az egyszerüségtől az ékesség, se ez amaz által elfedetve ne légyen, és fundamentoma az erősség fő tulajdona a' világosság, hijányt ne szenvedjen.

61. §. A' Babiloniai tornyok, a' Thebai kapuk, az Egyptomi Piramisok, Obeliskusok 's t. e' f. csudálatosak; a' Szamosi labyrinthok, a' Palmirai Paloták, a' Jerusalemi, Ephususi, Indiai templomok 's, a' t. iszonyuak, ropanttak, gazdagok, munkások voltak ugyan; de az egyszerüség, 's egység' hijjával szépek nem lehettek; azért szép épitési példányok se lehetnek.

62. §. Az épitési szép mesterséget a' Görögök fogták fel először Kis Asiában és Europában: legfőbb pontra emelték azt Pericle 's fényes uralkodása alatt Phydias, Iktinus, Kallikrates, Scopax, Pythis 's a' t. A' Mausolus' Sirhalma, Diana Temploma, Kis Asiában; a' Colossus Rhodus' szigetében; Minerva temploma, a' propilaeumok, portikusok, Odaeumok, Gymnasiumok, theatrumok

ferdő házok, s' a' t. Athenéében, Chorinthusban, Delphiben 's más helyeken az ő mesteri épületeik voltak.

63. §. A' szép építési mesterség a' Görögöknél a' Peloponesusi háborúig uralkodott; szabadságok' vesztével a' világ hodító Romába költözött. Ennek is veszedelmével a' negyedik században, szolgaság, bitanglás, elkorcsosítás lőn sorsa a' Gothok, Arabsok szabad kényü birodalmaik alatt. Erőszakszenvedésétől a' XI-dik szászadban menekedvén Olasz Országban honyosítatott meg a' Constantinapoli Görögök által; innét Franczia, Angol, Németh országokra hihatván a' czikornyás, mérész müvészeteket lassanként kiszorítá divatozássokból. Szent Márk templomában Velenczében, szent Pétereben Romában, Szent Palében Londonban, Boldog Asszonyéban Párisban, Szent Istvánéban Bécsben, a' Püspökiben Pisában; a' Belfioni, Mediolani, Versailli Palotákban, Paviai hidban, Florentiai toronyban, Párisi györedelem-kapuban 's több helyeken ismét kitünteté valósógos diszét.

II. A' költő szép mesterségekről.

64. §. A' költő szép mesterség ideájit csak a' folyó időnek formájában közölheti a' fülekkel. A' folyó üdőnek formája 's fülek' eszköze, a' hang. Az öszve illesztett hangok hangzatokká válnak; hangzatokban szükség tehát annak ideájit elő adnia: azért neveztetik költőnek.

65. §. A' hangzatok folyvást és mulóképp valók: a' költő szép mesterség' adati azért csak folyvást és mulóképp valók lehetnek. Ebben különböz az alkotó szép mesterségtől, mellynek munkái jelen 's állandóképp valók.

66. §. A' hangzatok hasonlítások; a' költő szép mesterség haszonlító jelekkel él ideájinak kijelentésére; azért hasonlító (allegorica) nevet is visel.

67. §. A' hangzatok' hasonlításai természetiek, vagy mesterségesek: tagolatlanok vagy tagoltatva valók; az elsők zengések, a' másikak szók: a' költő szép mesterség lehet azért zengési (musikai) vagy szólási.

A' Musikai Költészségről.

68. §. A' Musikai költézségnek tagolatlan, természeti, hangzatokkal van dolga, mellyeket az üreges szerszámokból fú, csendit, vagy von ki és foglal öszve a' füleknek érdekeltetésére. A' természeti hangzatok csak az élő állatokból fakadnak határozottan 's önként ki.

69. §. Bár melly különbnél különbek legyenek is a' természeti hangzatok, megegyeznek mindazon által abban, hogy 1) bennek egyik fő, vagy is uralkodó, 2) rövid, hosszu, vagy félhosszú idő pontig tartanak, 5) keményeк, vagy lágyok, magasok vagy mélyek, vagy középsők mértékökre nézve, 4) Változódók, 5) üdő osztályokra szakadoznak, minekelőtte megszünnyenek. Az az: Rhytmust, tactust, mértéket, modulatot, és intervallumokat követelnek, ujjonozást szenvednek, mellyek bizonyos jelekkel (kótákkal) jelentetnek ki.

70. §. Ezen természeti hangzatok az élő állatoból tulajdon különbségeikben, érzeményeik, indulataik és vágyódásaik' állapottya szerént zengenek ki: önként, tudtunk nélkül is vigságunkban dalolunk, szomoruságunkban sohajtozunk; haragunkban fel pattanunk, bosszuságunkban dörmögünk; ijedtünkben sikitunk, imádkozatunkban áhitozunk; an-

dalgásunkban mélázunk s' a' t. üdő-pontok, közök, változódások, szakaszok és szünetek képp.

71. §. A' természeti hangzatok kölcsönösen az érzésekre, indulatokra, 's vágyódásokra hatnak; ezeket felgerjesztik, ingerlik, élesztik, 's modosíttyák magokhoz képest: az élő állatokat a' víg hangzatok jó kedvre, a' szomorúak komorságra fakasztyák, 's a' t. önként, magok tudta nélkül is.

72. §. A' musikai költészség tehát a' belső élet' le másolásában, 's tápláltatásában áll. Szépségére a' hangzatoknak az érzemények, indulatok' 's vágyódások' természeti állapotival, változódásival, mértékivel egyeztetésök szükséges. Annak más dolgokra alkalmaztatása viszaélés, 's szép nem lehet.

73. §. A' szép musikai költőnek szükség mindenek előtt: hogy egy fő hangzatot gondoljon ki és azt kövesse mind végig. 2) A' tárgy képesti üdőpontot, -- folyást, -- közöt megtartsa; 3) a' jeleneti mértéket 's változódást kifejtse; 4) Mindenneműű hangzatoknak tiszta világosságat, öszvezengést 's egy egészséget szerezzen; minden diszhang, hijány és felesleg nélkül: az az Rhytmus, metrum, motus, melodia, harmonia, modulatio, praecisio-megtartás szükséges.

74. §. Az érzések eléggé tiszták, az indulatok mérsékelttek, a' vágyódások elrendeltettek, nem voltak a' pogány világban; a' hangzatok mathematikai mértékre vonattak, és kevés eszközüek is voltak a' Görögöknél, 's a' napkeleti nemzeteknél; azért musikáik is igazi szépek nem lehettek. Ezek mind különben lévén a' keresztény, 's mostani világban: a' musikai költemények úgy szépek, ha azok' kimüveltetésével egészen megegyeznek.

75. §. Más érzéseknek, 's indulatoknak van helye a' templomokban, másoknak a' szinházok-

ban, másoknak a' tánczteremekben, másoknak a' szobákban, másoknak a' táborban 's a' t. A' musikai müvek, ha ezekhez képest nem valók, szép mesteriek nem lehetnek.

76. §. A' musikai költemények ezekhez képest különbnél különbek: Symphoniák (Ouverturen), Concertek, Dalok; táncz - léptetés - szabásuak (Marsch) Templomokba (Choral) szin - házokba, táborba, szobákba valók (Kammer Musik.) 's több e' félék.

77. §. A' szép Musikai Mester' hallása kényes: semmi hijányt, visszás hangot, disztelent, nem szenved; érzése tiszta mint a' napfény; képzelése eleven, esze teremtő; ujja mindenható; fő gondolattya felséges, hangillesztése öszvezengő, kijelentése világos, mértéke pontos, módszere egyszerü, munkája örökké való: mint Mozartnak Don Juanja Requiemje, 's a' t. Beethofennek Synfonia Eroicája, Haydn-nek Kristus' hét szava, Händel Messziása s' a' t.

78. §. A' musikai költemények' uralkodó hibája a' hangzati mesterkélés, s' az érzéketlenség: „Den heutigen Tonsetzern die künstlich symetrisch vertheilten Stimmen auf dem Papier der Partitur gelten, trotz aller Unklarheit, Trockenheit, Herbheit, und Zerstückelung des Melodienflusses, und der Grundharmonie, für einen Beweiss der Kunsttrefflichkeit ihrer Composition, wenn gleich kein Herz ergriffen, kein Ohr geschmeichelt, wird durch diese erkünstete krause Abentheuerlichkeit (Bizarrie) s' a' t.

A' szólási költészségről.

79. §. A' szólási költészség szép ideájit tagokba foglaltt hangzatok által közli a' fülekkel. A' hang-

zatoknak tagokba foglalása, vagy is a' szólás, az Embernek tulajdon mestersége: azért mondatnak a' szók mesterséges hangzatoknak.

80. §. Az emberi mellek' üregéböl az hangzatok szaporábban taszíttatnak ugyan ki mint sem más szerszámokból; de hamarébb is elcsendülnek. 'S a' szók csak közvetve, értésitésünknél fogva, válnak érzékenyítőkké, nem pedig közvetetlenül mint a' természeti hangzatok.

81. §. A' szólási költészség különb a' közönséges szólásnál: mert ez a' gondolatokat, az pedig a' szép ideákat öltözteti mesterséges hangzatokba; imez értesíttetésünkre csupán amaz meg' érzékenyitésünkre is czéloz.

82. §. A' szókkal a' természeti hangzatok' tulajdonságai közösek: a' Rhytmus, a' különböző üdő pont, hang-mérséklet, — változódás, módosulás, öszvezengés, a' szakadat, szünet, 's a' többi.

83. §. A' szólási költészségben a' Rhythmust az uralkodó üdőfigura teszi; a' tactust az ékezett vagy ékezetlen, hosszu rövid szótagok, a' változódást a' felcserélődő lábok, az üdő szakaszokat a' szóllásvágások (caesurák) az űdő tartást a' különbféle mértékek, az újjonnozást a' versek, a' szüneteket a' Strófák, (Stannczok) terjesztik elé 's különös jegyekkel jelentetnek ki.

84. §. A' szólási költészség tehát magában mesterséges hangzati musika; azon különbséggel: a' musika hangzatinak hosszát, erejét, 's mérsékletetét is kijelenti; a' szólási ellenben azoknak hosszát kiejti ugyan, de minémü hosszak, erejűek, mérsékletüek legyenek, elnem határozza.

85. §. A' szóllási költészségnek ezen hiányait fellül üti a' festés, melly annak hatalmában áll egészen: a' dolgok' tulajdonságait képes mellék-

szókkal (epitheta) mint annyi szinekkel, előterjesztheti 's elhatározhattya; p. o. repülő szelek, levegő hajók 's a' t. 'S általok némi nemű láthatóságat szerezhet magának, melly nélkül a' musika szükölködik.

86. §. A' szóllási szép költészség tehát szóbeli szép festési mesterség: ennek a' szinek' egyeztetése, annak a' szók alkalmaztatása ad valóságat, életet 's érzékenyitőséget. Mind tárgya, mind nyelve, mind rendtartása tulajdon, 's megkülönböztetett.

87. §. Tulajdon tárgya minden üdőbéli mozdulat, 's a' mi lefesthető; légyen az bár külső vagy belső való - vagy csak képzeletiképp lévő. A' kifejtületlen gondolat, mozdulat nélkül szükölködvén, 's a' mi egyszeri elvontt értelem, lefesthetetlen lévén, tárgya nem lehet.

88. §. Tulajdon nyelve képes: minden dolgot természetiképp, a' hosszast hosszu, a' rövidedet rövid, a' középszerüeket közép, a' nagyokat 's felségeseket magas 's fennhangzó, az alacsonyokat köz szókkal 's saját mellék toldalékaikkal terjeszti elő 's tisztán, világosan, határozottan, változólag, zengedteti ki.

89. §. Elrendelése is tulajdon: nem Logikai szoros következtetés, se nem történeti folyamattya szerént fogja fel jeleneteit, hanem azon oldalról, mellyről tárgya legkitünőbb, 's leg inkább megvilágosul; leg hathatósbb bényomatot tészen; és leg jelesebb mérték-egyenletet, legtelyesebb egységet nyer.

90. §. A' szólási szép költő az, kinek elméje szép ideákkal gazdag, képzelő ereje eleven, esze teremtő, izlése kimüveltt, nyelve hatalmas, zengése ömledező, ügyessége rendszert, mértéket 's egyességet követelő-minden erőltetett mesterkélés nél-

kül- a' fülekhez szóló *) „Der unserer Zeit eigene Uebermuth und Ueberschwank macht es leider, dass Unkunde und Unausprechbarkeit für Richtigkeit und Wohlklang der Verse gelten. Die Unwissenheit und das Vorurtheil der stimmführenden Kennerlinge, macht dies noch schlimmer,

---

*) Wieland und Klopstock: „Haben sie Wielands Gracien schon gelesen? Es ist erstaunenswerth, dass es so viel und gut zugliech schreiben kann. Diess sein neuestes Werk scheint mir vollendeter in seiner Art, als irgend ein vorhergehendes. Die Sprache ist feiner und das ganze mehr ausgearbeitet. Aber leer — wird der steife Leser sagen. Ich fürchte jedoch, es ist an manchen Stellen noch zu voll und zu gelehrt, für die Grosse Welt nämlich, für die es geschrieben ist. — Was Klopstock betrifft, den halte ich für den ersten und beynahe für den einzigen Dichter unserer Nation — Wer hat gleiches, ungestümmes Feuer, das uns bey Klopstock hinreiszt? Das thut nur der wahre Poet, und wen solchen hat nicht einmahl jedes Jahrhundert einen. K. ist vohl nicht ohne Fehler, welches Original hätte diesen nicht? Aber schwerlich hatte je ein Original so viel Geschmach. Breuis esse laboro, obscurus fio; So gehet es ihm oft. Er sucht die Sprache der Poësie von jener der Prosa zu unterscheiden, und es sucht es vielleicht zu sehr.“ Boie's Briefe.

Lessing und Göthe; „Ueber Emilia Galotti; Welch ein Stück! Dass mir nur Niemand ein deutsches oder ein ausländisches Stück mit diesem Vergleiche. Was darin vielleicht nicht nach unserem Geschmack ist, das ist nicht so, weil der Verf. nicht anders machen konnte, sondern weil er es so machen wollte. Denn alles ist nach seinem System. Die ganze Emilia war sicher in seinem Kopfe so da, wie sie ist, ehe noch ein Wort niedergeschrieben war.“ — Göthe trägt seinen Kopf und sein Herz immer auf der rechten Stelle, und ist auf jedem Schritte seines Lebens ein Mann. Wie viele gibt's solchen?“ Boie.

dass die Verse schwarz auf weiss besser zu sehen als zu hören sind, und aufgedunsene und schwülstige für richtige und schön gemessene verkauft werden."

91. §. Ezekre nézve a' szólási szép költemény kötött beszédnek is neveztetik ama mértékekre, nyelvre, 's elrendeltetésre nézve, mellyet megtartania szükség; ellenébe tétetett a' szabados beszéd, melly költészi mértékhez köttetve nincsen; 's annyira é k e s, mennyire nyelve képes, elrendeltetése mesterséges, kifejtülése kerekded, 's egysége egész. Remekei meghaladhatatlan Demosthenes és Ciceró' ajakiról ömledeztek ki.

92. §. A' kötött beszéd a' belső vagy külső jeleneteket fogja fel; és személyi (subiectiva) vagy személy kivüli (obiectiva). A' személyi kötött beszéd, Lyrikum költemény; a' személykivüli valamelly jeles tettnek vagy történetnek magától a' költőtől, vagy mások által elbeszéltetése; az első Eposnak, a' másik Dramának neveztetik.

A' Lyrikum Költemény.

93. §. A' Lyrikum költemény a' kötött beszédnek olly neme, mellyel a' költő önnön belső életét festi le 's zengedezi ki; a' Lyrától (Kobozótól) mellynek hangzatával késértetett hajdan, vette nevezetét.

94. §. A' Lyrikum költemény leginkább hasonlít a' Musikaihoz: ez is a' belső élet' eléterjesztésével foglalatoskodik; különböz mindazonáltal tőle: mert az szólással, ez pedig szerszámi hangzattal zengedez; amaz csak önnön belső életét, imez meg' a' másokét is fejtegeti.

95. §. A' Lyrikum költemény' tárgya egyetlen egy: de ez tenger; más és más mozgásban, mértékben, szinben, erőben jelenik az meg: hol lengedez, hol haboz, hol hullámoz, hol hatalmas csatázással dul; míg mintegy kifárodva egyenlő mértékségre csendül.

96. §. De magokban is az érzemények, indulatok, 's vágyódások különbnél különbek; céllyokra és tárgyaikra nézve: az öröm 's bú érzemények külső vagy belső érdékekből eredettek; a' tiszteleti, szeretcti indulatok az Istent, Hazát, vagy más felséget, jótévőt, illetők lehetnek.

97. §. Ezekhez képest a' Lyrikum költeménynek 1) magában elevennek, élékenynek szükség lenni: mivel belső életet terjeszt elő. 2) Formájára nézve Rhytmusban, láb mértékben változónak szükség lennie: mivel az érzemények, indulatok, 's vágyodások is egyre változandók. 3) Nyelvére nézve: tisztának, képesnek, szükség lenni: mivel a' belső élet is természetiképp tiszta, és a' tengerhez hasonló. 4) Versekben, strofákban, megujjulóknak szükség lennie: mivel az érzemények, indulatok 's vágyódások is rövid csillapodtok utánn ismét ujjon kifakadnak 5) rövidnek szükség lennie: mert a' leghevesebb indulatok is csak egy ideig óráig tartanak.

98. §. Az egyenlő kimenetelü (Cadentia) verseknek tulajdon helyök csak a' belső élet' egyenlő állapottyának lefestésében lehet; e' végre az utólsó szó tagoknak közvetve, vagy közvetetlen egyesztetésők elegendő. Hol a' Rhythmusok szükségesek, ott a' Cadentiáknak helye nem lehet.

99. §. A' lyrikumi költemények Rhytmusaikra, 's más tulajdonságaikra nézve különbnél különbek: 1) Odák (Énekek), 2) Elegiák, 3) Eklo-

gák, 4) Epigrammák 's t. e' f. Az Énekek is külömbfélék; közőttök leg felségesebbek az Istent imádó Hymnusok; a' Cantaték, az Oratoriumok, 's a' többi.

100. §. A' Lyricumi szép mester belső világában otthon van; életének jelenetit tudja; fő érzeményét szorosan követi,'s bélyegét kitünteti; szineit lefesti, hangzatit eröltetés nélkül kiömledezi, 's magának kielégitést szerez; halgatójit érdekeltető gyönyörüséggel tölti el: mint Pindar, Anacreon, Sappho, Horácz, Petrarka, Klopstok, Voss, Stollberg, Bürger, Hölty 's a' t.

Az Epos.

101. §. Az Epos a' kötött beszédnek olly neme, mellyel a' Költőtől magától valamelly jeles tett, vagy történet élő szóval beszéltetik elé. Hasonló a' szép mesteri alkotmányokhoz és képfestékekhez, mellyek valamelly Historiai személyet, vagy tett dolgot mutatnak elé. De nem egészen.

102. §. A' Historiai alkotmányok és festékek valamelly személyet vagy tett dolgot jegyeik által terjesztenek elé: az Epos ellenben ugyan azokat élő szóval festi le. Azok a' szemekre hatnak ez pedig a' fülekhez szól.

103. §. Különböz az Epos a' musikai és Lyrikumi költeménytől is: ezek a' belső életet jelenképp festik természeti vagy mesterséges hangzatokkal le; az pedig a' külső életet, multképpen, festegeti.

104. §. Jeles tettek vagy történetek azok, mellyek köz érdekletüek; millyenek az ollyak, mellyekben az egész emberi nemnek, vagy valamelly nemzetnek, Országnak, vagy varosnak eredete,

szabadulása, veszedelme, vagy enyészete fordul elő. Ez illyenek részt-vételünknél fogva érdekletesek.

105. §. Illy tettek és történetek csak többek' erölködése, a' környülállások' béfolyása, és a' mindeneket egy vég czélra igazgató Felségnek közbejárulása altal mehettek hihetőképp végbe. Az Eposnak tárgyai tehát szükség képp több dolgok.

106. §. Ezeknek előterjesztésére se a' rajzolatok, se a' fresco festések nem elengedők; hanem egész kép (Tableau) festést tesznek szükségessé, hogy kinek kinek személye, részvétele, érdeme szerént, igaz valóságában kitüntessék.

107. §. E' végre az Epos' költőnek az egész történet' helyét béutáznia, minden környülállásait, eredeti okát, folyamottyát, kifejtülését, akadályait, segítségit, előre ki tudnia, 's vilagosan, hihetőleg, elő beszélnie szükség.

108. §. Az Epos' költője ne utazzon gőz kocsin, hogy az égnél, és földnél mást ne lásson, 's ne tudhasson meg; hanem gyalog, hogy kénye szerént, mindennél, a' mi érdekletes, meg állyon, mindent eredetitől fogva mind végig megtudjon, 's másokkal megesmértessen.

109. §. Homer Achilles' paizsát nem csak le írta, hanem azon műhelybe is, mellyben készült, levezette halgatóit, annak művészeit, készíttettését kimutatta, 's eredetétől kezdve mind végig mintegy szemmel láthatóvá tette.

110. §. Ezekhez képest áz Epos-költőnek a' kiterjedés nem csak szabad, hanem szükséges is: a' nélkül elbeszéllése hihető nem lehet: mert a' jeles tett vagy történet csak idő folytával fejtülhet ki, 's érhet véget. Más az: a' munkálkodó személyek bélyegeit, és részvételeit, a' környülál-

lások' állapottyát, az eredeti, akadályozó 's elősegitő okokat meg nem esmértethetni.

111. §. De a' fő igazgatónak, végzőnek, az Istennek, tanácsát, rendelését, 's végzését se tudhatni meg kijelentése, megvilágosítatása és szembetüntése nélkül. Ez is azért, mint érdekletes, kiterjeszkedést szükségessé tészen.

112. §. A' kiterjeszkedés nem szerez unalmat, hanem azon dolognak szükségtelen ismételése; sött inkább figyelmet szerez, várokozást gerjeszt, és gyönyörködtetést lehel a' halgatókba, csak lassanként és helyén való légyen.

113. §. „Land zu Land, zwischen Himmel und Erde und Hölle, auf und ab fliehe der Dichter; er muss wenigstens den Flug und Weg abmahlen. Dem Epos ist langsame Breite erlaubt; (vielmehr natürlich) Wie lange zürnt Achilles! Wie lange stirbt Christus! Daher die Erlaubniss der richtigen Ausmahlung des Achilles Schildes; daher die Erlaubniss der Episode. Die geforderte Menge der Mitspieler hält, wie die Menge der Uhrräder den Gang der Maschine auf; denn jede Nebenfigur will Raum zu ihrer Bevegung haben; der so genannte rasche Gang gebürt dem Theater, nicht dem Epos. — Nur dann schleicht die Handlung, wenn sie sich wiederholt und sie störet nun dann, wenn eine fremde Statt ihrer geht; aber nicht dann, wenn die grosse in der Ferne in immer kleineren in der Nähe, gleich wie der Tag in Stunden, aus einander rükt." Jean. Paul. Vorschule der Aesthetik.

145. §. Ki terjedhet a' jövendőkre is; sőt szükséges azokat is meg pillantania, mennyire azok a' tett dolog vagy történet' hihető következményei,

és az érdekletesség, 's vigyázat' kifejtésére alkalmatosak.

115. §. A' kicsinyeken szint úgy szükség mulatnia [mint a' nagyokon: mert a' világi dolgokban nincs csekélység: a' csekélyeknek látszók voltak többnyire a' legnagyobb történeteknek vagy fordulásoknak eleji vagy alkalmatosságai.

116. §. Másokat beszéltetvén helyel közben az Epos költő, tulajdon lelki bélyegök, 's állapottyok szerént beszéltesse; beszédjökbe belé ne vágjon, hanem magát egészen azonban hátra huzza.

117. §. Az Epos-költőnek fő dolga, minden részeknek, környülállásoknak hihetőleg öszve olvasztása 's egy vég czélra egyesítése — minden eröltetés, és felcsaptatás nélkül: „Im Epos ist keine immersteigende Spannung, sondern Spannung und Bewegung gleichmässig über das Ganze verbreitet. — Mag das wilde Spiel des Kampfes entzweiter Interessen noch so schrecklich toben, und alle Kräfte streitend in die Bewegung setzen; der Erzähler und mit ihm der Leser schwebt mit Gleichmuth über der bewegten Welt; ohne eigene Leidenschaft. Ruhig lässt er alle Schicksale sich entwickeln. — Einfach und ruhig, wie er selbst, ist auch seine Darstellung: schlicht und einfach sein Ausdruck. So führt er uns in ruhiger Bewegung, aber im festen, geraden Gange, immer langsam und betrachtend, seinem Ziele entgegen."

118. §. Az Epos jelességére nézve formát határozó: jeles dolog' lefestése lévén, kötött beszédet kíván; egyszerü elébeszéltetés lévén, reá a' hat mértékü egyenlő versezet (Hexametrum) leginkább alkalmasztatható: ha bár ettől most többnyire elüt is.

119. §. Az Epos kétféle tulajdonképp: valóságos tett-történt dolog' valóságoslag vagy költőleg elbeszéltetése: az első külsőképp, vagy belsőképp való: a' külsőképp tettek's történtek remek elbeszélettései: Homer' Odissaeája, 's Iliása; Milton' elvesztett paradicsoma. Tassó Jerusalem-szabaditása 's a' t. A' belsőképpijé; Ariostónak Orlandó furiosója 's a' t. A' költöttcknek jelesebb példányi (Románok): vagy erkölcs-festők, vagy erkölcsgunyolók; az elsőkhez tartoznak: Cervantes' Don Quixotja, Richardson' Palmelája, 's Clarissája, Fenelon Telemákja, Le Sage Gilblas de Santilaueje, Rousseau' Heloiseja, Wieland Agathonja, Göthe' Wilhelm Meistere 's a' t. A' Gunyolókhoz Dante (Durante) Divina Comoediája, Wieland' Göttergesprächje 's a' t. A' Románoknak alnemei: a' Románczok, Regék, Novellák 's t. e' f.

A' Dramáról.

120. §. A' Drama (Handlung) a' költemények' olly neme, mellyel valamelly jeles tételt magoktól a' tévőktől beszéltet elé a' Költő.

121. §. Külömböz a' Dráma az Epostól, mennyire ez valamelly tett dolgot, mint multat, a' Dráma ellenben bizonyos tételt, mint jelenvalót, beszéltet elé. Az Eposban a' tévők és az elébeszélő különbek, a' dramában ellenben a' tévők és beszélők ugyan azok. A' tétel 's elébeszéllés egyszerssmind-valóknak képzeltettetnek.

122. §. A' tétel szántszandéki, szabad akaratu cselekedet. Jeles, ha tulajdonságára, ritkaságára, vagy következetére nézve köz érdekletes. Tárgya csekély, alávaló vagy mindennapi, se természeti jelenet, nem lehet. Víg is, komor is, szomorú is lehet.

123. §. A' tétel indító okokból származik, eszközi, 's alkalmatossági okok által fejtülki, és csak a' cselekedők' erkölcsi bélyege szerént, üdőfolytával, megyen végbe. 'S így több részekből öszve olvadó egész.

124. §. A' Dráma költésznek azért a' tétel' minden némű okait, eszközeit, környülállásait, a' cselekedőkkel erkölcsi charakterök, 's idő folyta szerént szükség jelenlévőképp elé adnia, 's kibeszéltetnie.

125. §. A' jelen nem lévőknek jelenvalóképp eléállítássok' mestere a' képírás: a' Drama-költésznek tehát személyeinek cselekedetit 's beszédéseit egyetemben élő szókkal le festnie szükség.

126. §. Az élő szóval lefestésre az erkölcsi jegyek, az állapotok, helyheztetések, és környül állások' kitüntetése szükséges. Azoknál fogva nyernek a' személyek mind tételeikre, mind beszédeikre nézve bizonyost sajatságát.

127. §. A' képnek egy egésszé kerekitésére minden vonatoknak, részeknek, mellyekre, mint elementomira vált a' költőnek fejtegetése alatt a' tétel, végre együvé illesztetniek, rendeltetniek, 's egyeztetniek —| minden eröltetés, 's Logikai mesterkelés nélkül- szükség.

128. §. A' költésznek, cselekvő személlyeit beszéltetvén, magát egészen hátra vonnia, 's a' hallgatókhoz hasonlóvá tennie, szükség; hogy költeménye természeti, 's kellemetesen ingerlő légyen. Természetisége gerjeszt figyelmet: Sie weckt, mond Schlegel A. W. Thätigkeit, welche der wahre Genuss des Lebens, ja das Leben selbst ist. Wir sehen Menschen im freundlichen oder feindlichen Verkehr; als verständige und sittliche Wesen, in durch ihre Meinungen, Gesinnungen und Leiden-

cshaften auf einander einwirken; und ihre Verhältnisse gegenseitig entscheidend bestimmen."

129.§. A' Dramának tulajdon formája az együttbeszélgetés (Dialogizatio) mellynek remekei mind eddig Platónak, Wielandnak, és Klingernek Dialogusai. De lehet eggyütt levelezés is, melly a' távul lévök közötti együttbeszélgetés.

130. §. A' Dramának együtt beszélgető személlyei valóságosak vagy költöttek; a' valóságos személyeknek együtt beszélgettetése, Drama szoros értelemben: illyen Göthének Werther' szenvedése: láttyuk ebben a' tételt első fogontatásától kezdve, folyton folyvást, kifejtülni, mind inkább czélra közelíteni; a' belső változásokat a' gerjedelmekből, a' külsőket meg' a' belsőkből természetiképp következni; a' charaktert, a' helyheztetéseket mesteriképp lefestetni 's a' t. Az oktalan állatok' beszélgettetése Fabula (Mesézet) tulajdonképp: Aesopusnál, Phedrusnál, Gellertnél, Lafontainnél, 's a' t. A' kissebb Dramák Dramoletek; a' Fabulák is kölönbnél különbek.

131. §. Igazi Dramai költész az, ki azt adja elbeszéltetésiben elé, a' mit maga kedvel, maga megélt, örömet vagy szenvedést: „Was einer nicht selbst geliebt oder gelebt hat, mond a' Dramatikus Mester Göthe, das kann er nicht darstellen. — Der, von seinem Genius geleitet auf Gegenstände glücklich gestossen, in denen gleichsam das Leben concentrirt, ihm ist die Wahrheit, die Frischheit, das Leben, die Natur, die Kraft, die Fülle und Innigkeit eigen. Seine Poëtische Erzeugnisse voll so innerer organischer Nothwendigkeit und Lebenskraft, scheinen von sich selbst entstanden zu seyn."

A' Szinházi költemények.

132. §. A' szép költemények' legtündökklőbb nemeihez, a' Szinházi költeményekhez, érkeztünk, mellyek a' szin padokon a' fülek és szemek' elejbe adatnak élő szoval és mozdulatokkal egyetemben.

133. §. A' szinházi költemények magokban valóságos Dramák, tételekkel foglalatoskodván; de formájokra nézve azoknál különbek: a' Dramák a' tételt tévőjik által elébeszéltetik csupán; a' szinházi költemények ellenben a' tételt tétetik is egyszersmind. A' szinházi költeményekben a' tétel a' beszéddel eggyütt kezdődik, folytatik 's végeztetik.

134. §. A' szép ideák a' szin házi költeményekben nem csak a' szókba, hanem tételekbe (actiókba) is öltöztetve adatnak elé, 's mesterséges hangokkal és jegyekkel jelentetvén egyetemben ki, elevenebbek, hathatósabbak, 's érdeklőbbek.

135. §. A' szinházi költemények szükségei tehát két félék: elébeszéltetésökhez, 's tétetésökhez képest valók. Belső formájok az elé beszéltetés (constructio) külső a' tételités (productio) Az első a' költésznek, a' másik a' szinésznek tulajdon dolga.

136. §. Belső formájokra nézve a' szinházi költemények tárgyai csak jeles tételek lehetnek: mert csak ezek érdeklők közösen: a' szinházi költeményeknek pedig a' község' érdekeltetésére szükség czélozniok. Magokban lehetnek valóságosak vagy költöttek, szomoruak vagy vidámok, 's t. e' f.

137. §. Tételeiknek szükség mindenek elött 1) igazaknak vagy igazaknak-látszóknak lenni: 2) természetieknek, 3) világosoknak, 4) egyezőknek 5) mozogóknak: másképp se az érdekletességre, se a'

vigyázatra szert nem tehetnek, s' mesteri müvek nem lehetnek.

138. §. Hogy igazak, vagy igaznak-látszatók legyenek, se önnön magokkal, se az üdővel, hellyel, 's a' tapasztalással ellenkezők ne legyenek; a' belső és külső életnek pecsétivel hitelesíttsék magokat.

139. §. A' jeles tételeknek természetiképp többeknek eszközlése 's béfolyása által, ügyel bajjal, akadályok' meggyőzéseivel, szükség kifejtülniek és végbe menniek; azért többekkel közösöknek, bomolíttattaknak kell lenniek.

140. §. Csak az indító okok', a' részvevő személlyek' befollyások' akadékok' ellentallásinak, és a' meg haladásnak pontos környülállásos eléadásival nyerhetnek és szerezhetnek meg világulást.

141. §. Hogy egyezők legyenek egy fundamentomon alapulniok, egy végczélra szolgálniok szükség minden jeleneteiknek, a' különbnél különb személyek, környülállások, helhyeztetések, characterek, 's bonyolódások' ellenére is.

142. §. Ezen végczél' elérésére mozogniok folyvást, lépegetniek állapodás 's kicsapongás nélkül szükség: a' valóságos tételek' egysége se szünetet se félbe szakadást, de ugrást se, szenved.

143. §. A' bonyolódásoknak is természetieknek szükség lenni; az az olly akadályoknak, zavargatásoknak, mellyek a' jámbor szándék és szabad akarat ellen szegülni szoknak az uralkodó rend, divatozó szokás, 's emberi fondorkodások szerént. Mennél egyszerüebbek, meg lepőbbek annál helyesebbek, 's kedvesebbek.

144. §. A' bomlitásoknak vagy is az akadályok, 's izgágak' meggyőzésének és elhátáritásának, sajátoknak, a' cselekvő személyektől, nem valamelly

más idegentől, vagy közvetetlenül az Istentől, szármozottaknak szükség lenni: az ész' találmányossága az elmék' furcsasága, a' mesterség' ügyessége, érdekletes, kedves; az Isten' csudálatos közbejárulása (Deus ex machina) hihetetlen, 's kellemetlen szokott lenni.

145. §. A' Személyeknek se többeknek, se kevesebbeknek nem szabad lenniek, mint sem a' tétel' véghez vitelére, 's a' bonyolításokra, és bomlításokra szükségesek: a' feleslegesek charaktereik' hijával esméretlenek maradnak, a' tétel' folyamottya-bélátását terhelik, 's a' vigyázatot a' fő személyről kelletlenül eltérítik. Kik az első felvonásban esmérelenül maradtak, többé fel nem léphetnek.

146. §. A' bonyolódások, ama' helyheztetés, állapot - 's üdő-változásokhoz képest, mellyektől függnek, adnak a' szinköltemény' szakaszinak, mellyek felvonásoknak mondatnak, alkalmatos helyet. Ötnél többek nem lehetnek: ne hogy a' tétel átláthatásának ártsanak, és figyelem - fárasztók, 's várokozást untatók legyenek. A' jelenetek' számát a' tétel' szükségei határrozzák el: csak hogy egyik szakaszban szerfelett számosabbak ne legyenek mint a' másikakban.

147. §. A' magán lételnek csak ritkán, a' planum' kigondolásakor, vagy a' vágyódások' üzetekor, van helye a' szinházi költeményekben: akkor is csak rövid üdeig nyugva vagy háborkodva. A' gyakor visszás, 's untató.

148. §. A' tételközben esvén az eggyütt-beszélgetés, hogy avval egyező legyen, termézzeti-képp' szükséges; a' tétel és beszelgetés azon egy személyé lévén, különböző nem lehet.

149. §. Természeti az eggyüttbeszélgetés, ha azon character, temperamentum, állapott, helyheztetés, üdő 's életkor képest ejtetik ki, melly sze-

rént eredett, foly és végződik a' tétel. Kivált a' charakternek a' beszélgetés közben is kitüntetése általlyában szükséges. Úgy képzi ki a' személyeknek valóságát a' költő, ha maga azonban mintegy holtan marad.

150 §. E' végre az ellenkezőség (contrast) igen alkalmatos: a' charaktereket, állapotokat, üdő 's életkorokat tapasztalólag megkülönböztetvén; de teméntelen nem lehet: eggyik személy a' másikától végtelenül különb, eggyik tiszta Angyal, a' másik merő ördög nem lehet.

151. §. A' character-festés méllyebb, elevenebb lehet a' tételben közösülő személyénél; de nem minden azon rendü személyinél: másképp valóságát 's hihetőségét elveszti, 's a' szinházi költemény Románná válik; vagy Phantasiává.

152: §. Az együtt beszélgetésnek tisztának, világosnak, rövidnek és csinosnak is szükség lenni: a' hibás fülsértegető; a' zavaros érthetetlenné válik: a' hosszas fárasztya várokozássokat, a' díztelen sértegeti szép izlésöket a' halgató községnek. Az élénk, telyes szókihangoztatás tölt kedvet, szerez gyönyörködtetést.

153. §. Semmi se unalmasabb a' szinházi költeményekben a' szerfelett hosszas együtt beszélgetéseknél, mellyek az ismeteléstől menttek nem lehetnek, a' tétel' folytatását késitik, az emlékezetet szükségtelenül terhelik. Akár melly tudós okoskodások, elmés mondások e' hibákat kinem pótolhattyák.

154. §. A' magán lévő személynek magában beszélésének is rövidnek, 's daraboltnak, félérthetőnek szükség lennie: mert a' mélyen gondolkodónak, töprenkedőnek, belsö háboruságat szenvedőnek, állapottya, 's tétele illyen.

155. §. Ezekhez képest a' szinházi költésznek, az Emberi természetet tudnia, a' világat esmérnie, a' nyelv-mesterséget értenie tökélletesen, 's minden ügyességgel használnia, szükség. A' szinházi költemény sokat-igen sokat-kívánó feladat.

156. §. A' szinházi költeménynek valamint öszve szerkesztetése (constructiója), úgy létesítése (productiója) is többeket teszen szükségesekké. Ezeknek kielégitése a' szinésznek dolga. Szép mesterségi neve Mimica.

157. §. A' szinészeknek nem csak a' személyek' tételit, beszélgetésit, hanem arcz-vonataikat, testállásaikat, tagmozgatásaikat, külseiket természeti szokásaik, és sajátságaik szerint, minél tellyesebben eléadniok, s' kijelenteniek szükség. A' Görög szinházi mesterek hőseiket, kiket nagyoknak képzeltek, formájikban is, a' magas lábbéliek által, (cothurni) elémutatni törekedtek.

158. §. Fontosak e' végre: a' testállás, tagmozgatás, hangegyeztetés a' tétel' 's beszélgetéshez pontosan alkalmaztatva; de legkijelentőbbek az arczvonatok' ábrázalati, 's a' szemek' villongásai: eme belső 's külső életnek legbizonyosabb, leghathatósabb jelenségei. Kinek arczvonatai, szempillantási, szint ugy mint kezei 's lábai, hatalmában nincsenek, az a' színpadra nem termett.

159. §. Hogy ábrázolatai ál-vagy visszásképekké (Zerbilder) ne fajullyanak, a' Színeszeknek tulajdon Geniusok' sugallássából mi szép, érzeniek; mi díszes, kegyes, a' Gratiák' tanácsából tanulniok, szükség. A' kinek szép érzése nincsen, 's a' Gratiákat nem halgatta: Tháliának felkenettye nem lehet. *)

---

*) Ramler behauptet, und bekräftigte es beynahe durch einen Schwur, dass noch keine schöne Schauspie-

160. §. A' Mimikának legnagyobb veszedelme a' természet-majmozás: „Die Mimik, wie überhaupt die ganze Schauspielkunst, muss, in sofern sie Kunst, und keine Natur ist (und darin besteht ihre wahre Kunst) die Natur darstellen, und alles was er darin findet, mit sorgfältigem Geiste auffassen, und es sich eigen zu machen suchen; allein das in ihr zerstückelte, zerrissene, und Unzusammenhängende zu vermeiden wissen" Engels Ideen zu einer Mimik, Berlin 1785.

161. §. A' Szinésznek a' személyeket, mellyeket ábrázol, öltözeteikkel is, szükség jelenvalókká tennie, kivált az idegen tételekben: hogy őket, ha nyelvökben nem, legalább külsejikben, öltözeteikben, jelenlévőknek képzeltethesse. Ez által közelebbít a' természeti valósághoz.

162. §. A' helynek, mellyen történik a' tétel, jelenségét pedig a' szinpad' falazatinak egyenlítésével igyekezzék eléidézni. Ez ismét leginkább szükséges a' távul helyeken esetteknek eléadására; hogy legalább a' tájéknak, butoroknak, ékességeknek szemléltetési által a' helyek jelenlévőknek látszattassanak.

163. §. A' tétel' szakadatlanságát pedig a' Szinésznek musika, vagy más közbe vetésekkel (Intermezzo) szükség fenntartania, hogy egész létele hézagot ne szenvedjen, a' halgató község' figyelme pedig mulatságosan enyhitessék.

---

lerin auch zugleich eine vortreffliche Schauspielerin gewesen sey. — Diesem gemäss giebt er daher seinen Berliner Freunden den gutgemeinten Rath, die Schönen auf ihren Zimmern und die Kunstverständigen auf der Bühne zu bewundern: denn dann würde alles an seinem Orte stehen."

164. §. A' szinészi mesterségre azért természettörténtet-szókás-kivált pedig Lélek-tudomány elmellőzhetetlenül szükséges. Ezeknél fogva lett meghaladhatatlan színész Talma Franczia országban: „Er studirte die Geschichte im Sinn des Eindringens in die Sitten und Gebräuche der Völker, die Charaktere merkwürdiger Personen: forschte in den Antiken nach Stellungen der Figuren, dem Faltenwurf in den Gewändern, Ausdruck der Leidenschaften, und nach den verschiedenen Costumen. Eine nicht auszeichnete, aber regelmässig gebildete Gestalt, eine volle, wohltönende Stimme, und gegen die antiken Formen sich hinneigende, die Affecten der Seele leicht und kräftig darstellende Gesichtszüge, standen bei ihm mit einem klaren Geiste, einer tiefen Empfindung, warmen Phantasie, und vorzuglich regsamer Reizbarkeit in harmonischer Verbindung."

165. §. A' szinházi költeményeknek két fő nemei vannak: szomoruak vagy vidámítók, és szomorú vagy vigjátékoknak mondatnak (Tragoedia, vel Comoedia).

A' szomoru Játékok.

166. §. A' szomoru játék olly személyi tételt ad közvetetlenül elé, mellyben a' szabadakarat és valóságos kéntelenség; a' szabad akaratu ember és a' vas szükség, egymás ellen viaskodva jelentetik ki. Mind tétele, mind eggyüttbeszélgettetése, költeményesi kimenetele, többnyire szomoritó. Tárgya Historiai vagy költött.

167. §. Csak jeles férjfiút fog fel 's festle minden erölkedésivel; 's ebben a' Dramához hasonlít.

168. §. A' szükség, melly ellen ví, tusakodik, a' szabad akarat a' másolhatatlan végzés; ez a' pogány világban a' vak szükség, 's az Istenek' önkényes tetszésök volt (fatum); a' kereszténységben a' tántoríthatátlan erkölcsi rend, vagy valamelly hatalmas erőszak, melly meghaladhatatlan akadályokkal, vagy gátvetésekkel szegül a' szabad akarat' erölködése ellen. De ez se lehet Isteni rendelés nélkül.

169. §. A' szabadakarat' czéllyának kinyilatkoztatásában áll a' játék kitétele (Expositio.) Ennek az első felvonásában szükség történnie. Az akadályok' éréntésével, 's a' kimenetelnek néminemü sejdíttetésével együtt.

170. §. Az akadályok, 's kéntelenítések' kitörésével kezdődik a' költeményi bonyolódás 's azoknak folytával, szaporodásával nőttön nől 's mintegy kifejthetetlenné tétetik. Annál érdekletesebb, minél az számosabb, 's hathatósabb; az akarat' szegülése ellenben álhatatosabb, el szántabb, 's tehetősebb. A'szerencsés állapotnak szenvedésre fordulása, Catastrophénak neveztetik.

171. §. A' költésznek az akadályokat, kénysze-ritést, mellyeket a' személlyei szenvednek 's ezek' akarattyok' szabadságát, mellyel élnek, charactereiket, mellyektől ingereltetnek, erölködésöket, mellyel azakadályokat meghaladni, a' kénszeritést legyőzni, törekekednek, elevenen, világosan, tellyesen lefestenie szükség: hogy az érdekletességre szert tehessen.

172. §. E' végre hősét ártatlannak is, minden kissebbségben, gyalázatban, kínszenvedésben merengőnek tennie szabad; de hibátlannak, átolkodott gonosznak, türhetetlennek, nem teheti: mert

hibátlanul a' felsőbb végzéssel, az uralkodó erkölcsi renddel, öszve ütközetbe nem jőhetni; 's a' hibátlan ember közérdekletes nem lehet; a' gonoszságban megátolkodott pedig utálatot, 's a' szenvedésekben-csüggedt, és türhetetlen megvetést, nem szánakodást, érdemlő.

173. §. A' költő játéka hősét a' kénszerítő szükségen se győzödelmeskedtetheti, mert az Isteni végzésnek, vagy rendelésnek legyőzettetése botránkoztatás és képtelenség volna. Annak tehát természet szerént vagy szenvedése alatt lerogyni, vagy hibájának, vétkének átláttával, 's megbántával az uralkodó erkölcsi rendeléssel megbékülnie szükség.

174. §. E' szerént mind az Isteni rendelésnek e' világi dolgokon uralkodása kitüntetik, mind az emberi akarat' szabadsága függetlenségében fenntartatik, mind a' szenvedéseknek is, mellyek a' hibának és véteknek következései, 's azoknak megesméretivel megszüntetnek, határvettetik, a' czélelérésre pedig ut nyittatik.

175. §. Azon üdő-pont, mellyben a' fő személyeknek sorsok, 's helyheztetésök e' fontos elhatározó változódásra fordíttatik, bomlítás; a' szerencsétlen állapotból szerencsés kilátásra átmenetel, Peripetia; az eszközlet, mellyel szereztetik, Machina, nevet visel. Mindenikének meglepőnek, hogy gyönyörködtető; természetinek — nem csudálatosnak - hogy az emberi ész 's akarat' hathatósága rövidséget ne szenvedjen, szükség lennie.

176. §. A' bonyolódásoknak kibomlitások utánn új bonyolódást költeni, az az: a' néző és halgató községet többről többé várakoztatással kinzani, nem szabad; el is vesztené az mind természetiségét mind hihetőségét.

177. §. A' szomorú játékban, jelestárgyához képest, az eggyütt beszélgetésnek is jelesnek, méltóságosnak, pontosnak szükség lenni; illyen a' kötött beszéd, kivált az, melly jámbusokban felségesen lépdegel.

178. §. A' szomorú játékok a' Görög világban tüntek fel: azoknak Aeschilus nagyságat, felséget adott; Sophocles szépséget szerzett; Euripides érzékennyitőséget közlött, és hozzájok Seneca a' Rómaiaknál characterszint toldott; de ki mindezeket egybe olvasztotta volna, nem találkozott: azért példányaik tökélletlenek maradtak, 's követőjiket tévelgésbe hozták.

179. §. A' tizenhetedik század óta tőkélletesülnek azok mind inkább: Shakspeare' Romeo és Juliája, Othelloja, 's csudálatos Hamletje; Corneille' Cydja, Racine Athaliája 's a' t. előprobák, 's uttörések voltak az igazi mesteriekre; mellyeket kitüntettek: Schlegel, Schiller, Göthe, Gr. Stollberg, Collin, Körner 's a' t. azon mértékben, mellyben indulat és természet-tanulttak, 's viszontagság-edszettek voltak. *)

---

*) „Die Klagen über die Langweile und zentner schweren Dialogen, in Schiller's neuestem Stück (dem Wallenstein) sind gross. Aber so gehet es. Wenn der Dichter kein Publikum hat mit dem es zu sprechen gezwungen wird, so spricht er endlich mit sich selbst; und dann kann es freilich vor Langweile für die Anderen nicht fehlen. Die Schellingianer sagen: Schiller habe ganz und gar keine sinnliche Anschauung, er habe keine Welt, als die in ihm selbst ist; sein Bestes sey nur Bruchwerk u. s. w. Ich weiss nicht wie weit dies alles wahr ist, aber das mag doch wahr seyn, dass in Wallenstein manches überschätzt ist — Göthes Mahomed ergötzt durch Sprache und Rhytmus, aber sein Inhalt von Scene zu Scene empört. Eine solche Ver-

180. §. A' Comoedia olly szinházi költemény, mellyel valamelly közös életbeli tétel le festve adatik elé; kimenetele többnyire vig, ábrázolata nevetséges lévén, víg játéknak mondatik.

181. §. Ennek tételének is jelesnek szükség lenni; de közös életbeli jelenetire nézve: másképp érdekletes nem volna. Külső életének hallása 's látása érdekli meg a' szinhászba gyült községet.

182. §. Ebben is a' szabakaratnak a' szükséggel van bajja s' küzdése, de az akarat nem szabad tulajdon képp, hanem kény, képzelet, kedvtetszet (Laune), 's a' szükség se valóságos, 's gyözhetetlen; hanem csak képestleges: szokás, módizás, vagy elhitetésbeli: mellyeknek észrevétetése, 's kifejtése teszi a' költeményt víggá, 's gyönyörködtetővé.

183. §. A' személyek illy akarattyoknak — ezen akadályokkal öszveütközése, 's küzdése teszi e' játék' bonyolódását. Itt van az izgága-szerzéseknek (Intriguen) tulajdon helye. Bonyolódása annál mesterségesebb, mennél az akadályoztatás természetiebb, 's az izgága szerzés furcsább, elmésebb.

184. §. Az akarat és szükség' csalatkozásinak ki tüntetése, 's elháritása, bomlitásul szolgál, melly mennél meglepőbb, mennél elmésebb, annál helyesebb, és gyönnyörködtetetőbb. Idegen béfolyásnak — a' személyekén kivül — vagy természet felettinek, benne helye éppen nem lehet.

185. §. A' hamis akaratnak és szükségnek a' valósági által legyőzettetése rekesztibé a' vig játéki tételt. Ennek mivolta tehát csalatkozás: mint Kánt

---

sündigung gegen die Geschichte und gegen die Menschheit hätte ich Göthe nicht zugetraut. Er macht den Mahomed zum groben platten Betrüger, Mörder und Wollüstling" — — Herder's Briefe.

helyesen állítá a' nevetségesről: A' fényes feltételnek füstbe menetele: az álnok' akaratnak, 's szemfényvesztő szükségnek kitünete.

186. §. A' vígjátéknak a' közös életbéli jelenetekkel lévén dolga, a' külső életnek szokásit elevenül lefesteni, 's előadni, annak minden öszve köttetésit feloldani, minden rejtekeit 's titkait kinyilatkoztatnia, szükség. A' vig játék a' jó és rosz erkölcs' tüköre magában: annak kellettetése, ennek megszégyenítése, gunyoltatása végett. E' czél' elmellőztetésével erkölcstelenség' mesterévé válnék.

187. §. A' közös erkölcsi jelenetek' tükre lévén, nyelvének tisztának, világosnak kép elő-terjesztőnek szükség lenni: se durva, se homályos, se közmondási, se elvontt értelmü nem lehet. A' mi parasztos, a' mi vidéki, a' mi új benne megbocsáthatatlan 's helytelen.

188. §. Az életbeli erkölcseket úgy fogván fel, mint azok a' miveltebb állapotuakban jelennek még: előadása durva, pajkos, simulatlan nem lehet: másképp tárgyal-egyezőségét elvesztené, 's sértegető szatyrává fajulna el. A' házossági jelentekben tünik ki leg inkább valósága, 's valótlansága. *)

189. §. A' régi bohózati játékokból (Possenspiel) emeltetett 's fejtődött ki kivált Phormes, Aristophanes, Menander 's a' t. által a' Görögöknél; Plautus, Terentius által a' Rómaiaknál; vissza hanyatlásából csak lassan vergődött ki Ariosto, Machiavelli, Buanorotti, Goldoni által Olasz ország-

*) „Mit vielen Dank sende ich Ihnen hier den Maria bonnes fortunes zurück. Das Stück ist ungemein gut geführt, leicht versificirt, und anmuthig geschrieben. Davon haben wir in unserer Literatur wenig Beyspiele — hat aber keinen Charakter." Knebels Briefe.

ban. Új életet nyert Molier által a' Franczíáknál; Lopez de Vega, 's Calderon által a' Spanyoloknál, Shakspeare által az Angoloknál. Leg inkább tökéletesült Schlegel, Lessing, Engel, Göthe, Schröder, Ifland, Voss', ember 's erkölcsi világ' bő esméreti 's hiv festegetési által a' Németeknél.

190. §. Valamint a' mesteri szomorújátékok' költésére a' visszontagságokban nagy mértékben részvétel, úgy a' vígjátékokéra az erkölcsi világban bővebb jártosság szükség: ezek' hiját semmi képződés, semmi mesterség se pótolhattyák ki; kizengett azoknak sajátságok Schiller' szomorú, 's Göthének vig költeményeikben, 's minden mesterkélést megeszégyenített. A' szomorú és víg játékok között a' nézetők — Mulátok.

Az Operákról.

191. §. A' költészségnek leg jelesebb dísze, a' szín kőlteményeknek legfőbb neme, az Opera: minden költészi müveknek egy egésszé öszvesülete: a' musikai, lyrikumi, epos, dráma, szinköltemények tudni illik, tárgyaikra, vagy formájikra nézve.

192. §. Az Operának tárgyat az Epos, belső formát a' Lyrikum, külsőt a' Dráma, eléadást a' szinházi költemény, késéretet a' musika ád; a' beszélgetést az éneklés váltogattya fel Áriákban, Duettekben, Terczetekben, vagy fél ének 's fél beszélgetésekben (recitativ).

193. §. Az Operának valóságára szükségesek mind azon szabályok, mellyek a' költészi mester müvekre megkivántatnak. Az éncknek 's musikának pontosan egyezőknek szükség lenni leginkább. Az Opera hijányosságat vagy középszeresüséget az

énekben 's musikában nem szenved mint tárgyával, 's méltóságával öszve illetlent.

194. §. Az Opera bájoló erejének egész mértékben kifejtésére képirási 's alkotási munkák is kivántatnak, hogy ezen minden szép mesteri müvek' egyesülete által mind a' szemek mind a' fülek, a' külső és belső érzékenységek, tulajdon mértékeikben foglalatoskodtassanak, 's minden némü kellemetességet szerezzenek.

105. §. Az Operák két félék: komolyok vagy tréfások. A' komolyok: mesések, történetiek, vagy költetiek (Romantisch). A' tréfások egészen, vagy csak résznyire azok: Comicae et operettae.

196. §. A' mesések tárgyaikat a' hajdani mesés világ' Istenitől, tündéritől (Feen) veszik, és legnagyobb fényt, pompát, méltóságat, 's csudálatosságat, 's legkevesebb hitelességet tesznek szükségessé.

197. §. A' Históriaiak a' közép századi Vitézektől kölcsönözvén legtöbbnyire tárgyaikat, 's erre nézve a' hős költeményhez leginkább közelítvén, charakter, — indulat — erőlködés — festést kivánnak főképpen; 's mennyire szomorú esetüek, költött beszédet 's éneket (lyrikumot) követelnek. Kevés fénnyel is megelégesznek.

198. A' képzeltettek (Romantisch) mennyire a' mesésekhez közelítenek, lelkek' jelenésivel, bübájolásokkal, kápráztatásokkal, 's más látszatásokkal, ékesülnek ki, 's setétséget, éjjelt, barlangot, égi háborut, 's más e' feléket kivánnak.

199. §. Az operák dráma szabásuak lévén hosz- szak, sok felvonásokra terjedttek nem lehetnek. Énekesek lévén: az egész éneklő sereg' jelenetével (Chorus) kivált végtére, nagy hathatóságat 's érdekletességet nyernek.

200. §. A' Comica Operák tréfás tételt 's tréfás eléadást kívánnak a' komoly 's pontos ének és Musika mellett. Az erkölcsi életet szinte nevetségig festhetik 's terjeszthetik elé. De hihetetlenek nem lehetnek. Az Operrettákban az erkölcsi contrastok — szinte szembe ütköztetésig — vannak tulajdon helyeiken. *)

201. §. Az Operákra nézve közönségesen szükség: hogy se a' musika az éneklést, se ez amazt el ne nyomja; se az éneklésnek a' kőltemény-eléadása (productio) fel ne áldoztassék; hanem mintegy karolva késérjék egymást mind végig: mint a' Zauberflöttében, a' Sevillai barbélyban, Weber Oberonyában, 's a' t.

202. §. Az operákhoz járulnak végre a' tánczolatok (Baletták): ezek a' tételt musika mellett üdőpontosan lábaik' mozgatásival jelentik, 's mint egy ütik ki. Az úgy nevezett intermezzokra igen alkalmatosak.

203. §. Vegyük béfejezetül észre: a' szép mesterségeknek legnagyobb veszedelme az utánozás: ez eredetit nem szülhet, de azt felse foghattya olvasásból egészen soha; mert a' lélek, melly azt lehelte, benne jelen nincsen. — Shakspeare lelkét Makbetben, Racinét Athaliában, Schlegel' lelke se pótolhatta ki. Az utánnazatok mindég csak copiák (másolatok) maradnak; 's a' mesterségre termett lelkeknek mint egy szárnyaikat szegik.

---

*) „Eine Stelle aus Ramler's Briefen heisst: „Die heillosen komischen Opern verdrängen uns jetzt alle guten Tragoedien und alle regelmässige Schauspiele" — Der Brief, in dem Er das sagt, ist allerdings den 2. August 1777. überschrieben! aber es könnte doch wohl ein Druckfehler seyn, und 1837 heissen."

204. §. A' fordítások, mint utánozatok, az eredetiekkel egyenlők vagy vetekedők nem lehetnek: a' remek müvek csak tulajdon nyelvökben, önnön nemzeteknél, 's az ő üdőkorokban remekek: Shakspeare Hamlettya csak Angol országban, Angol nyelven, nemzeti szokásaikra 's üdőkorokra nézve remek. A' fordítások silány surrogatumok. Nem is minden nyelv képes minden idegen remeknek lemásoltatására. *)

---

*) „Ein wahrer Dichter fühlt seine Sprache, und weiss, was darin zu leisten ist. Aber unseren Gedichten fehlt es grösstentheils an Wärme, und das ist die Hauptsache, die durch kalte Klügeleien nimmer ersetzt wird. Diese unglückliche Klügeley schreibt sich von Klopstock und Ramler her. — Die einen wollen gar keine Kunst, und die anderen gar zu viel. — Die blosse Gelehrsamkeit spricht wahrlich das Werk keines Dichters aus: Mit ihr könnte ja der Dichter selbt gar nicht bestehen. — Vor kurzen ist mir die Vossische Uebersetzung der bukolischen Gedichte Virgils zu Händen gekommen: Ich kan sie aber durchaus nicht lesen:

Was der mantuanische Schwan in die Saiten gesungen,
Tönt er augenblicklich ihm nach auf dem nordischen Hackbret.

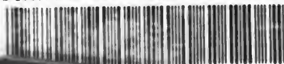
Was Voss nun einmahl selbst seyn will, ist er auch meist: aber was würde er seyn, wenn er mehr Geschmach hätte! Wenn er wahres Gefühl für die Sache, für den Geist hätte, nicht bloss für kahle Sylbenmessung und Wortstellung — Voss sieht den Geist der Alten etwas Gespenstermässig, im kahlen Umriss der Worte, nicht in ihrer Seele. Dessen ungeachtet sind mir seine Arbeiten schätzbar, bis auf die Oden des Horaz, die ich ausnehme" Herder's Briefe.

205. §. Akármelly remek munkából, annál inkább fordításból, kivont szabályok szép mesterségi törvények nem lehetnek: mert eredetiség 's tökélletesség nélkül szükölködnek: a' szépnek észbéli Ideája az eredetiség' kutfeje; tökélletességre vezér pedig a' szép mesteri Genius. A' szabályok csak határ-mutatók - a' szép izlés' birodalmában.

206. §. Azon nemzet, mellyben csak a' utánozatok, fordítások, honyositások, divatoznak, 's t. f. a' szép mesterségek' szükében van, árnyékban sinlődik, 's a' kimüveletlenség' korában lézzeg, 's a' t. Szerencsét, boldog elébbkelést kivánunk neki. *)

---

*) Távul légyen, hogy ezzen meddüséget én a'költészeknek tulajdonítsam csupán; van annak más oka is: „Morgen, den 3. August 1771. wird Minna von Barhelm zum erstenmahle in Berlin aufgeführt werden. Lessing kann nicht klagen, dass wir undankbar gegen seine Muse sind. Wir haben sie alle schon hundertmahl gelesen, wir haben sie im Kupfer stechen, und in die Kalender setzen, wir hahaben diese Minna sogar auf Punschenäpfe mahlen lassen. Aber ihm selbt hat nichts eingebracht. Darüber kann er klagen. Die Pariser Dichter würden von einem solchen Stücke gespeist, getränkt, gekleidet und beherbergt, sie würden reich davon werden. Aber wir sind Deutsche, und das ist genug!" Ramler.

Österreichische Nationalbibliothek